www.turkishstudies.net/turkishstudies

Turkish Studies

eISSN: 1308-2140

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Koronavirüs'ün (Covid-19) Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri ve Türkiye'nin Kırsal Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Analiz

The Effects of Coronavirus (Covid-19) on Tourism Sector and an Analysis of Turkey's Rural Tourism Potential

Ertan Özçoban*

Abstract: The tourism sector has been one of the sectors that have been adversely affected by Coronavirus (COVID-19), having started as a global epidemic in Wuhan province of the Republic of China. During the epidemic process in which social life has been restricted, the restriction or slowdown of the activities of sectors engaged directly or indirectly with the tourism sector has dealt a blow to global tourism and accelerated its search for solutions for the future. All methods that are considered and discussed have been health-oriented, from physical regulations to changes in service presentations. It is anticipated by the World Health Organization that the proposed methods of prevention, such as restricting social mobility, ensuring social isolation and maximum interpersonal distance will lead to radical changes in the forward-looking marketing policies and planning of the tourism sector. In this period that demand for alternative tourism species is increasing, Turkey has an advantageous position. From this perspective, the aim of the study is to examine the potential of rural tourism in Turkey in accordance with the possible effects of Coronavirus (COVID-19), and other outbreaks that may be seen after this process. In this study, which has qualitative research, the scientific studies and documents on the subject have been used. As a result of the study, it was concluded that mass tourism will evolve towards individual trips, that although Turkey has rich potential in rural destinations, there are shortcomings in terms of accommodation and marketing, that the standards of service where health safety is kept at the forefront should be achieved quickly integration into the tourism sector and that short medium and long-term planning should be made in the next possible health-caused crises.

Structured Abstract: The tourism sector, one of the sectors which have been most affected by global crises, has been plagued by a new global crisis caused by an epidemic since December 2020. The virus, which began in the People's Republic of China and soon affected the world, was named "Covid-19" in February 2020. In March 2020, the United Nations World Health Organization declared an outbreak on March 11, 2020, as a result of the virus that killed 118,000 cases and 4,291 people in 114 countries (UNWHO, 2019). At the same time, Turkey, like all countries affected by the outbreak, implemented health and safety measures in order to control the outbreak, after the Ministry of Health of the Republic of Turkey announced that the first positive case affected by the virus was seen (Ministry of Health, 2020). Social and economic decisions have been enacted to alleviate the devastating effects of the outbreak with circulars of the Presidency and The Ministry of Interior (Legal Gazette, 2020).

* Misafir Öğretim Görevlisi, Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi

Guest Lecturer, Phd., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Tourism

*Kültür ve Turizm Bakanlığı

ORCID 0000-0001-8282-1731

ertan.ozcoban@hbv.edu.tr

Cite as/ Atf: Özçoban, E. (2020). Koronavirüs'ün (Covid-19) Turizm sektörü üzerindeki etkileri ve Türkiye'nin kırsal turizm potansiyeli üzerine bir analiz. *Turkish Studies*, 15(4), 853-866. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43739>

Received/Geliş: 22 May/Mayıs 2020

Accepted/Kabul: 10 August/Ağustos 2020

Copyright © MDE, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 30 August/Ağustos 2020

CC BY-NC 4.0

The rapid transmission of the virus have negatively effected many service sectors in Turkey, and the tourism sector that is difficult to maintain the social distance, has been much more affected. The fact that the tourism sector, which has had a positive impact on many topics from foreign currency inputs, employment, international relations to development, was one of the first sectors affected by unexpected and extraordinary global situations, has had a devastating impact for countries such as Turkey that generate significant revenue from the tourism sector (Acar,2020:8).

Restrictions of 30 Metropolitan Municipalities' and Zonguldak provincial entrances and exits to travel permits, restrictions of domestic flights, closing flights abroad, cancelling intercity bus services and the process that continues with curfew restrictions have minimized the internal and foreign tourism mobility. Within the date range, where the measures are limited to intercity buses, the lack of restrictions for private vehicles has also increased mobility from metropolitan to coastal settlements and rural areas. The reason for going to secondary housing or renting accommodation in rural destinations is due to the intense use of; the psychology of getting rid of cities with a high population density, where the rate of transmission of the virus is high, social mobility is high and it is very difficult to maintain social distance. While the Coronavirus (COVID-19) outbreak remains a favorite of social reflexes, rural areas continue to be a favorite of social reflexes, both in exceptional circumstances and in terms of changing tourist preferences over time, while global studies are continuing on the importance of rural areas in terms of sustainable tourism and its role in regional development. To this end, the United Nations World Tourism Organization(UNWTO) has chosen the slogan 'Tourism and Rural Development' for World Tourism Day on September 27, 2020 (UNWTO,2020). The use of travel preferences in favor of rural destinations in Turkey in the Coronavirus (COVID-19) process has shown that these and similar outbreaks will bring new risks and opportunities for the tourism sector in the future. Rural areas are expressed by scientific studies in the field, where urbanized communities have great potential for physiological and psychological health (Lee, Li, Tyrväinen, Tsunetsugu, Park, Kagawa and Miyazaki, 2012:345).

The study is analysed under the effects of Coronavirus (COVID-19) on global tourism, its reflections on tourism activities in Turkey and the availability of rural tourism potential in Turkey and the opportunities and suggestions that the virus could create for the sector. Due to the dynamic course of the epidemic, the constant change of global developments is the limited ness of research. Therefore, the data contained in the study covers the date range from January to April 2020. The findings presented in the study reveal an image of the dynamic conditions of the process in the specified date range. Having been evaluated from this perspective, the aim of the study was to examine the potential of rural tourism in Turkey in accordance with the possible effects of Coronavirus (COVID-19) and other outbreaks that may occur after this process, according to customer preferences. In this study, which has qualitative research, the scientific studies and documents on the subject were used. As a result of the study, it was concluded that mass tourism will evolve towards individual trips, the fact that although Turkey has rich potential in rural destinations, shortcomings in terms of accommodation and marketing can be seen, therefore the standards of service where health safety is kept at the forefront should be achieved quickly to built into the tourism sector, also short medium and long-term planning should be made in the next possible health-caused crises in this field.

As a result of this, since December 2020, tourism sector has been one of the sectors that have been most affected by the Coronavirus (COVID-19) outbreak, which has affected the worldwide. The anti-epidemic policy, which focuses on minimizing social mobility, has negatively affected the airline transport, accommodation and food and beverage sector. It is thought that it will take a long time to compensate for the financial losses in these sectors, which are considered the main components of the tourism service. In this context, the to-do list, regarding Rural Tourism are written below:

- It is necessary to support alternative touristic species like “Isolated Destinastions” and to develop their physical facilities and capabilities urgently.
- The majority of the southern and aegean coasts, which are the locomotive of the Turkish tourism economy, also have large rural areas. The integration of these regions that have rural tourism activities with classic tourism marketing will be beneficial for employment and regional development.
- It will be important to accelerate and ensure the applicability of facilitator and stimulating regulations for entrepreneurs who want to operate in rural tourism destinations after the epidemic.

- It is thought that the "Rural Tourism Areas", which will be determined in cooperation with the Ministry of Culture and Tourism and the Ministry of Agriculture and Forestry, will contribute to the development of rural tourism.
- A sustainable "Tourism Science Board" will enable the realization of the policies and planning of Turkish tourism at a scientific level in the coming periods.
- Domestic and international promotion campaigns should much more focus on rural destinations as for destination awareness.

Keywords: Recreation Management, Alternatif Turizm, Kırsal Turizm, Sustainable Tourism, Coronavirus

Öz: Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan kentinde ortaya çıkan ve küresel bir salgına dönüşen Koronavirüs'ten olumsuz etkilenen sektörlerden biri de turizm sektörü olmuştur. Toplumsal hayatın kısıtlandığı salgın sürecinde, turizm sektörüyle doğrudan ya da dolaylı etkileşim içinde olan sektörlerin faaliyetlerinin kısıtlanması veya yavaşlaması, küresel turizme darbe vurmuş, geleceğe ilişkin çözüm arayışlarını da hızlandırmıştır. Fiziki düzenlemelerden hizmet sunumlarındaki değişikliklere kadar uygulamaya konulması düşünülen ve üzerinde tartışılan tüm yöntemler sağlık odaklı olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü tarafından, virüsün bulaşma hızının ve etkilerinin düşürülebilmesi için önerilen, toplumsal hareketliliğin kısıtlanması, sosyal izolasyonun sağlanması, kişilerarası mesafenin maksimum düzeyde tutulması ve maske takma zorunluluğu gibi korunma yöntemlerinin, sosyalleşmenin yoğun olduğu turizm sektörünün ileriye dönük pazarlama politikaları ve planlamalarında köklü değişimlere yol açacağı öngörülmektedir. Türkiye, alternatif turizm türlerine talebin artış gösterdiği bu süreçte, avantajlı konumda bulunan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, çalışmanın amacı, yeni Koronavirüs'ün ve bu süreçten sonra ortaya çıkabilecek başka salgınların müşteri tercihlerine olası etkileri doğrultusunda, Türkiye'deki alternatif turizm çeşitleri arasında yer alan kırsal turizm potansiyelinin incelenmesidir. Konuyla ilgili, bilimsel araştırmalardan, dökümanlardan, tablo ve istatistiklerden faydalanan kavramsal çalışmada; kitle turizmi talebinin, bireysel seyahatlere doğru yoğunlaşabileceği, kırsal turizmin bu süreçte önemli bir seçenek olabileceği ve kırsal destinasyonlar bakımından Türkiye'nin zengin bir potansiyele sahip olmasına rağmen konaklama, pazarlama ve tanıtım açısından eksikliklerinin bulunduğu sonuçlarına ulaşılarak kırsal turizme ilişkin öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon Yönetimi, Alternatif Turizm, Kırsal Turizm, Sürdürülebilir Turizm, Koronavirüs.

Giriş

Küresel krizlerden en çok etkilenen sektörlerden olan turizm sektörü, Aralık 2020 tarihinden itibaren salgın kaynaklı yeni bir küresel kriz ile karşı karşıya kalmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'nde başlayan ve tüm dünyayı kısa süre içinde etkisi altına alan virüse, Şubat 2020'de "Covid-19" ismi verilmiştir. 2020 Mart ayı içinde, 114 ülkede 118 bin vakaya ve 4 bin 291 kişinin ölümüne sebep olan virüs sonucunda, Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü, 11 Mart 2020 tarihinde salgın ilan etmiştir (UNWHO, 2019). Aynı tarihte, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı tarafından, virüsten etkilenen ilk pozitif vakanın görüldüğünün açıklanması üzerine, salgının kontrol altına alınabilmesi için, salgından etkilenen tüm ülkeler gibi Türkiye de, sağlık ve güvenlik tedbirlerini uygulamaya koymuştur (Sağlık Bakanlığı, 2020). Cumhurbaşkanlığı ve İçişleri Bakanlığı genelgeleriyle salgının yıkıcı etkilerinin hafifletilmesi için toplumsal ve ekonomik kararlar yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 2020).

Salgın ve bulaşıcı hastalıklar, geçmişten günümüze toplumları etkileyen felaketlerdendir (Kurt, 2010:113). Ortaya çıkışı, insanlık tarihinden öncesine kadar giden mikroorganizmaların toplumlar üzerindeki etkileri ve hızlı yayılmaları sonucu neden oldukları salgınlar, tarih boyunca insanların, kitlesel ölümlerine sebep oldukları gibi, devletlerin sosyal ve ekonomik yapılarına da etki etmiştir (Yurdakul, 2015:1). Dünyada, M.Ö. 430 yılında Atina'da ortaya çıkan ilk salgından bugüne

kadar epidemik ve pandemik olmak üzere toplam 55 salgın görülmüştür (Hays, 2005: 23). Bulaşıcı hastalıklar genellikle, kişiler arasındaki temas en aza indirilerek kontrol edilmeye çalışılmakta ve bu temas zincirini kırabilmek için alınan kişisel önlemler 'sosyal uzaklaşma' olarak adlandırılmaktadır (Bell, Nicoll , Fukuda , Horby , Monto , Hayden ,Wylks ,Sanders ve Tam, 2006).

Virüsün bulaşma hızı, şekli ve önemli korunma yollarından birinin sosyal uzaklaşma olması, Türkiye'deki pek çok hizmet sektörünü olumsuz olarak etkilemiş, özellikle sosyal mesafeyi korumanın zor olduğu turizm sektörü bu durumdan çok daha fazla etkilenmiştir. Ülkelerin döviz girdilerinden, istihdama, uluslararası ilişkilerden, kalkınmaya kadar pek çok başlıkta pozitif etki yaratan turizm sektörünün, beklenmeyen ve olağanüstü küresel durumlardan ilk etkilenen sektörlerden oluşu, Türkiye gibi turizm sektöründen ciddi gelir elde eden ülkeler açısından yıkıcı bir etki oluşturmuştur (Acar,2020:8). 30 Büyükşehir ve Zonguldak il giriş ve çıkışlarının seyahat iznine bağlanması, yurt içi uçak seferlerinin kısıtlanması, yurtdışı uçuşların kapatılması, şehirlerarası otobüs seferlerinin iptal edilmesi ve sokağa çıkma kısıtlamalarıyla devam eden süreç, iç ve dış turizm hareketliliğini en aza indirmiştir. Tedbirlerin şehirlerarası otobüslerle sınırlı olduğu tarih aralığı içinde, özel araçlar için herhangi bir kısıtlamaya gidilmemesi, büyükşehirlerden sahil yerleşimlerine ve kırsal bölgelere hareketliliği de artırmıştır. İkincil konutlara gidiş ya da kırsal destinasyonlarda konaklama kiralamaalarının yoğun olarak yaşanmasının nedeni; virüsün bulaşma hızının, toplumsal hareketliliğin fazla olduğu ve sosyal mesafeyi korumanın çok zor olduğu nüfus yoğunluğu fazla şehirlerden kurtulma ve kaçış psikolojisi olmuştur. Turizmin kendine özgü piyasa ekonomisi içinde de önemli bir yeri olan özel mülkiyetler, imkânı olan bireylerin için bir fırsata dönüşmüştür (Sarıtay Eray,2019:222)

Koronavirüs salgını, kırsal bölgelerin, hem olağanüstü durumlarda hem de zaman içerisinde değişen turist tercihleri açısından, toplumsal reflekslerin gözdesi olma konumunu sürdürürken, kırsal bölgelerin de sürdürülebilir turizm açısından önemi ve bölgesel kalkınmadaki rolü üzerine küresel düzeyde çalışmalar devam etmektedir. Bu amaçla, Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, 2020 yılı 27 Eylül Dünya Turizm Günü için 'Turizm ve Kırsal Kalkınma' sloganını seçmiştir (UNWTO,2020). Seyahat tercihlerinin, Koronavirüs sürecinde de Türkiye özelinde kırsal destinasyonlardan yana kullanılması, bu ve benzeri salgınların ileri vadede turizm sektörü açısından yeni riskler ve fırsatlar getireceğini göstermiştir. Kırsal alanların, kentleşmiş toplumlar için, fizyolojik ve psikolojik sağlık açısından büyük bir potansiyele sahip olduğu, alanında yapılan bilimsel çalışmalarla ifade edilmektedir (Lee, Li, Tyrväinen, Tsunetsugu, Park, Kagawa ve Miyazaki,2012:345).

Çalışma, Koronavirüs'ün küresel turizm üzerindeki etkileri, Türkiye'deki turizm faaliyetleri üzerine yansımaları ve bu olağanüstü durum çerçevesi içinde kırsal turizm potansiyelinin Türkiye'deki durumu ile virüsün sektör açısından yaratabileceği fırsat ve öneriler kapsamında gerçekleştirilmiştir. Salgının dinamik seyrinden ötürü, küresel gelişmelerin sürekli değişmesi araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu nedenle, araştırmada yer alan veriler ve durum değerlendirmesi Ocak- Nisan 2020 tarih aralığını kapsamaktadır. Araştırmada sunulan bulgular, sürecin dinamik koşullarının belirtilen tarih aralığındaki görüntüsünü ortaya koymaktadır.

1.Koronavirüs ve Küresel Turizm Etkileri

Küresel seyahatler ve tatil deneyimleri, bir taraftan, sınırları ortadan kaldırarak sosyalleşme fırsatları yaratırken, diğer taraftan da hastalıkların hızlı yayılması riskini artırmaktadır(Jamal ve Budke,2020:2) Turizm sektörünü doğrudan etkileyen afetlerden bir tanesi de salgın hastalıklardır. Salgının görüldüğü ülkelerde görülen, turist sayısında azalma ve destinasyon imajındaki sarsılma, rakamlara yansımakta ve telafisi zor sonuçlar doğurmaktadır (Çeti ve Ünlüöner,2019:122). Koronavirüsün getirdiği sonuçların ve yaşanan tüm gelişmelerin, bizatihi kendisi küresel bir endüstri olan turizmi etkilememesi düşünülemez (Aksü, 1997:21). Dünya Sağlık Örgütü tarafından Covid-19 olarak isimlendirilen ve damlacık yoluyla bulaşan virüs, günlük yaşamı da etkilemiş ve geniş

sonuçlar doğurmuştur. Toplumsal hayat ve sağlık sistemiyle ilgili ortaya çıkan sorunların yanında; üretimim yavaşlaması, ürünlerin tedarik zincirinin bozulması, ulusal ve uluslararası iş hayatındaki kayıplar, piyasadaki kötü nakit akışı ve gelir artışında önemli yavaşlama gibi ciddi ekonomik sorunlar baş göstermiştir (Haleem, Javaid ve Vaishya,2020:1) Büyük katılımlı uluslararası organizasyonların iptal edilmesi, otellerin kapanması, seyahat acentelerinin yeni paket tur satışlarının ciddi oranda azalması gibi turizm sektörünü doğrudan etkileyen gelişmeler yaşanmıştır. Havacılık, konaklama ve yeme içme sektörü virüsten etkilenen sektörlerin başında gelmektedir.

Dünya Turizm Örgütü'nün 27 Mart 2020 ve 28 Nisan 2020 tarihli raporlarında, koronavirüsün küresel turizme etkileri raporlaştırılmıştır (UNWTO,2020). Turizmin en önemli bileşeni olan seyahat özgürlüğünün kısıtlanma durumu ve Dünya'da seyahat kısıtlaması uygulayan ülkeler Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil.1 Dünya'da seyahat kısıtlaması uygulayan ülkeler (Nisan 2020)

Kaynak: Dünya Turizm Örgütü

UNWTO raporuna göre 20 Nisan 2020 tarihi itibarıyla Dünya'nın hemen hemen tüm destinasyonlarında seyahat kısıtlamalarının uygulandığı görülmektedir. 209 ülkenin seyahat kısıtlaması uyguladığı, seyahat kısıtlamalarının ise ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği belirtilmiştir. 4 şekilde gerçekleştirilen kısıtlama; sınırları tamamen kapatma, ülke içindeki belirli bir destinasyonun kapatılması, uçuşların tamamen yasaklanması, ya da ülke dışından gelen ziyaretçiler uygulanan karantina, tıbbi sertifika ya da izolasyon önlemleri olarak öne çıkmaktadır. Koronavirüs'ün etkisiyle tüm dünyanın karantinada olduğu görülmektedir.

Şekil.2 2020 Yılı Küresel Turist Sayısı Tahmini

Kaynak: Dünya Turizm Örgütü

Koronavirüsün, 2020 yılı küresel turizm sektörü açısından tahmini etkisi Şekil 2’de verilmiştir. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre, 2020 yılında uluslararası turizm hareketliliğine katılacak kişi sayısının 2019 yılına göre, 290 milyon ile 440 milyon arasında azalacağı, 2019 yılında 1,460 milyar olarak gerçekleşen küresel turist sayısının 1,170 milyon ile 1,020 milyon arasında olacağı öngörülmektedir. Rapora göre, 2012 ve 2014 yılları arasındaki turist sayısına gerileyeceği öngörülen turizm sektörünün, yıllık kaybının, 2019’a göre %20 ile %30 arasında olacağı tahmin edilmektedir.

Şekil.3 2020 Yılı Küresel Turizm Geliri Tahmini

Kaynak: Dünya Turizm Örgütü

Koronavirüsün, 2020 yılı küresel turizm geliri açısından tahmini etkisi Şekil 3’de verilmiştir. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre, 2020 yılında uluslararası turizm gelirinin 2019 yılına göre, 300 milyar ile 450 milyar \$ arasında düşeceği, 2019 yılında 1,507 trilyon \$ olarak gerçekleşen küresel turizm gelirinin, 1,210 trilyon ile 1,060 trilyon \$ arasında olacağı öngörülmektedir. Rapora göre, 2011 ve 2012 yılları arasındaki turist gelirine gerileyeceği tahmin edilen turizm gelirinin, yıllık kaybının, 2019’a göre %20 ile %30 arasında olacağı belirtilmektedir.

Virüsün sebep olduğu olağanüstü durum, turizm sektörünün doğrudan ya da dolaylı etkileşim içinde olduğu sektörleri de olumsuz yönde etkilemiştir. Turizm sektörünün konaklama ile birlikte en önemli taşıyıcısı konumunda olan ulaşım sektörünün, seyahat özgürlüğünün virüs sebebiyle kısıtlanması dolayısıyla, maddi olarak kayba uğradığı ve önümüzdeki süreçte toparlanmasının da zaman alacağı görülmektedir. Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği’nin raporuna göre, uluslararası uçuşların, 2020 yılının ikinci çeyreği itibarıyla %80 oranında azaldığı ve yılsonu itibarıyla oluşacak maddi kayıp yaklaşık 320 milyar \$ olacağı tahmin edilmektedir (IATA, 2020).

Virüsten etkilenen turizm sektörü bileşenlerinden biri de yeme-içme sektörü olmuştur. Devletlerin aldıkları karar doğrultusunda, ulaşım kısıtlamalarının yanında yeme-içme tesislerinin de büyük bir çoğunluğunun kapatılması, turizm ekonomisine darbe vurmuştur. Uluslararası Yiyecek Servisi Birliği’nin raporuna göre, yılda yaklaşık 350.000 kişilik istihdam ve 303 milyar dolarlık gelir sağlayan yeme-içme sektörünün Haziran 2020’ye kadar küçüleceği ve bu küçülmenin ekonomik değerinin 25 Milyar \$ olacağı öngörülmektedir (IFDA, 2020). Temel ihtiyaçların başında gelen gıda

servisindeki küçülmenin, turizm sektörünün diğer bileşenlerindeki küçülmeden daha az olacağı görülmektedir.

2.Salgının Türk Turizmi Üzerindeki Yansımaları

11 Mart 2020 tarihinde, ilk pozitif Covid-19 hastasının, Türkiye sınırları içinde görülmesiyle birlikte, sağlık tedbirleri artırılmış ve ülke genelinde uygulamaya konulmuştur. Salgının çıkış tarihinden yaklaşık 4 ay sonra etkilenmeye başlayan Türkiye, salgınla daha önceden mücadele etmeye başlayan ülkelerin aldığı önlemleri kademeli olarak hayata geçirmiştir. Bu önlemler kapsamında, okulların eğitim ve öğretime ara vermesi, toplantı, fuar, kongre gibi geniş katılımı her türlü organizasyonun iptal edilmesi, alışveriş merkezlerinin kapanması, yeme-içme tesislerinin hizmetlerine ara vermesi gibi toplumsal hayatı doğrudan etkileyen kısıtlamalar bulunmaktadır. Seyahat kısıtlamaları ve sokağa çıkma yasaklarıyla birlikte, toplumsal hareketlilik de en aza indirilmiştir.

Virüsün, ekonomik hayat üzerindeki olumsuz etkisi Türkiye'deki turizm sektörü özelinde de kendisi göstermiştir. Havayolu firmalarının iç hat ve dış hat seferlerini kısıtlaması ile 30 Büyükşehir ve Zonguldak illerine karayoluyla giriş ve çıkışların sınırlandırılması turizm hareketliliğini düşürmüştür. Düşen turist sayısı konaklama hizmetlerini de minimum düzeye indirmiştir. Turizm sektöründeki olumsuz durum Tablo 1'te gösterilmiştir.

Tablo 1: 2020 Yılı Gelen Yabancı Ziyaretçilerinin Aylara ve Yıllara Göre Dağılımı

	YILLAR			% DEĞİŞİM ORANI	
AYLAR	2018	2019	2020*	2019/2018	2020/2019
OCAK	1 892 737	1 999 642	2 287 010	5,65	14,37
ŞUBAT	1 932 686	2 113 909	2 196 453	9,38	3,90
MART	2 581 201	2 746 159	968 537	6,39	-64,73
NİSAN	3 212 476	3 809 819		18,59	
MAYIS	4 206 437	4 512 020		7,26	
HAZİRAN	5 091 496	5 969 981		17,25	
TEMMUZ	6 531 670	7 413 887		13,51	
AĞUSTOS	6 158 597	7 016 330		13,93	
EYLÜL	5 425 845	5 982 789		10,26	
EKİM	4 238 873	4 818 001		13,66	
KASIM	2 405 758	2 693 151		11,95	
ARALIK	2 434 816	2 671 511		9,72	
TOPLAM	46 112 592	51 747 199		12,22	
3 AYLIK TOPLAM	6 406 624	6 859 710	5 452 000	7,07	-20,52

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre, 2020 yılında yaklaşık 52 milyon ziyaretçi ağırlayan Türkiye, salgından en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur (Kültür ve Turizm Bakanlığı,2020).Salgının dünya çapında yayılmaya başlamasıyla birlikte alınan önlem ve kısıtlamalar nedeniyle, ilk üç ayda 2019 yılına göre %20,52'lik bir azalış meydana gelmiş, Türkiye'de ilk pozitif Covid-19 hastasının görüldüğü Mart ayındaki düşüş %64,73 olmuştur. Yurtdışından gelen uçakların yalnızca kargo taşımacılığı ve mücbir sebeplerle olduğu düşünüldüğünde, Mart ayındaki düşüşün öngörülebilir olduğu görülmektedir. Son üç yılın turizm rakamları karşılaştırıldığında ise, virüsün yayılmasının kış aylarına, Türkiye'de görülmesinin ilkbahar aylarına denk gelişi, Türk turizminin mevsimsel yoğunluğu açısından avantaj sağlamıştır. Bununla birlikte, salgın süresinin ve bitiş tarihinin belirsizliği yanında turizm hareketlerinde ortaya

çıkması muhtemel korku ve panik, ilerleyen dönemde tatil tercihlerinin ertelenmesine ya da iptal edilmesine yol açacağı söylenebilir.

Turizm sektörü için uygulanan teşvik ve destekler bu süreçte devam etse de sektörün toparlanma sürecinin kısa olmayacağı görülmektedir (TÜBA, 2020). Karantina ve kısıtlanma süreçlerinin toplumda yarattığı ruhsal ve fiziksel travmaların Türk turizmi için nasıl fırsatlar yaratabileceğini ve ortaya çıkan fırsatların turizm aktörleri tarafından nasıl değerlendirileceğini, salgın süreci belirleyecektir.

3. Kırsal Turizm ve Türkiye’deki Durumu

Tarihsel süreçte ekonomik, politik, sosyal ve teknolojik değişimler turizm kavramına bakışın dönüşümüne neden olmuş ve uygulama alanlarının gelişimini sağlamıştır (Aydın, 2012:39). Bu bağlamda, alternatif turizm çeşitleri, geleneksel turizm anlayışındaki dönüşümler ve arayışlar sonucu önem kazanmıştır. Bu sürecin bir sonucu olarak ön plana çıkan turizm çeşitliliğinden biri de kırsal turizmdir (Muhacir ve Tazebay, 2017:74). Kırsal turizm, doğal ortamların, kişilerin dinlenmesi, yöreye özgü kültürleri deneyimlemesi ya da konaklaması amacıyla kullanıldığı bir turizm çeşididir (Soykan, 2000:21). Kırsal turizm kavramı ve kapsamı üzerinde uzlaşma sağlamanın zor olduğu görülmektedir (Dashper, 2014:3). Kırsal turizmin tanımlanmasındaki güçlükler, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeydeki etkilerinin ölçülmesinde de güçlükler yol açmış ve farklı ülke ve bölgelerde kullanılan 'kırsal' ve 'kırsal turizm' tanımları kullanıldıkları ülkelere göre anlam ve ifade farklılıklarına yol açmıştır (Hall, vd., 2003).

Dünyanın pek çok yerinde, kırsal alanlar uzun zamandır 'kırsal' olarak kabul edilmemiş, rekreasyon ve turizm faaliyetlerine ortam sağlayan mekanlar olarak görülmüştür. Ancak son yıllarda, turizm ve rekreasyonun çeşitli yönlerini çeşitlendirme ve markalaşma gereksiniminin hızlandığı ve 'kırsal turizmin' bu kapsamda konum edildiği görülmektedir (Hall, age, 2003). Alanyazında, köy turizmi, çiftlik turizmi, eko-turizm gibi kavramlarla da ifade edilen kırsal turizm, modern yaşamın belki de en etkili ama çelişkili özelliklerinden ikisinin birleşmesidir. Bu birleşmenin getirdiği temel tartışma ise, turizmin ürettiği ekonomik faydanın çevreden ödün vermeden olup olmayacağı üzerine gerçekleşmektedir (Alvaro, vd., 2017:1).

Dünya’daki kırsal alanları yeniden tanımlamak için çalışan ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel ve politik değişim güçleri sadece, tüketim ve ulaşım alışkanlıklarındaki küresel dönüşümlerle birlikte boş zaman davranışlarını ve seyahatini de yeniden şekillendirmektedir (George, vd., 2009:1). Geleneksel turizmin değişen müşteri tercihleri doğrultusunda farklılaşan türleri arasında yer alan kırsal turizm, tarımsal uygulama alanlarının yoğun olduğu bölgelerde gelişmeye devam etmektedir (Dursun vd., 2017:2).

Kırsal turizm, küreselleşmenin hızı ve ülkeler arasındaki refah ve gelişmişlik seviyesini belirlemedeki etkisi üzerinden değerlendirildiğinde, turizm sektörü bölgesel ve ulusal kalkınmada kullanılan önemli araçlardandır (Çeken, Karadağ ve Dalgın, 2007:1). Kırsal bölgeler ekonomik büyüme, istihdam ve sürdürülebilir gelişme açısından pek çok engel ile karşılaşmaktadır (Taş, vd., 2016:879). Özellikle, kalkınmanın önemli bileşenlerinden olan istihdamın, tarıma dayalı üretim faaliyetinin yoğun olduğu kırsal bölgeler özelinde yetersiz kalması ve gelir kalemlerinin yaygınlaştırılması gerekliliği, bölgesel kalkınmanın turizm çeşitleriyle içselleştirilmesine olanak sağlamıştır (Kuter ve Ünal, 2013:192). Turizm, coğrafi özellikleri olanak sağlayan bölgeler açısından sürdürülebilir kalkınmanın da önemli bir dinamiği olmuştur (Muresan, vd., 2016:11). Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı’nın hazırladığı 11. Kalkınma Planı’nda da kırsal turizme yer verilmiş, Kültür ve Turizm, Orman ve Su İşleri, Çevre ve Şehircilik, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıklarının işbirliğiyle kırsal turizm bölgelerinin tespit edilerek, kapasitelerinin değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Covid 19 ve sonrasında ortaya çıkabilecek salgınlar açısından değerlendirildiğinde, turizm sektöründeki rekabetin, alternatif turizm çeşitliliğine sahip ülkeler arasında yoğun bir biçimde yaşanacağı söylenebilir. Bu kapsamda, doğal yaşam alanlarının ve toplumdan izole fiziki mekânların, turizm faaliyeti açısından daha fazla önem kazanacağı ve turistlerin destinasyon tercihlerinde ön plana çıkacağı görülmektedir. Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi avantajın kırsal turizm lehine kullanılabilmesi, kırsal turizm merkezlerinin kapasitelerinin arz talep çalışmaları doğrultusunda hazır hale getirilebilmesi, hizmet standartlarının güncelleştirilmesi ve bununla birlikte sağlık önlemlerinin turizm faaliyetleri içinde ön planda yer alması önem arz etmektedir.

Türkiye'de kırsal turizm faaliyetlerinin uygulanmasına yön veren, teşvik eden ve ilgili politikaların geliştirilmesinden sorumlu kanun koyucu Kültür ve Turizm Bakanlığıdır. Kırsal turizm alanlarının ve konaklama tesislerinin hukuki düzenlemeleri Turizm Teşvik Kanunu ve Turizm Tesislerinin Nitelikleri ve Belgelendirilmesine İlişkin Yönetmelikle sağlanmıştır. Turizm Teşvik Kanunu'nun 8.maddesinde "Taşınmaz Malların Turizm Amaçlı Kullanımı" başlığının (d) bendinde yer alan "...yayla turizmi, kırsal turizm ve benzeri turizm türlerine yönelik tesislerin yer alabileceği çevresel ve sosyal anlamda imkan sağlayan...yerler de.. Tarım ve Orman Bakanlığınca, bu fıkra da belirtilen usulle Bakanlığa tahsis edilir." hükmü uyarınca, kırsal turizm faaliyetlerinin sınırları belirlenmiş ve turizm amaçlı kullanımlar Tarım ve Orman Bakanlığı koordinasyonuna bağlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020). Kırsal konaklama tesisi türleri ve standartları ise "Turizm Tesislerinin Nitelikleri ve Belgelendirilmesine İlişkin Yönetmelik" in 35. Ve 36. maddeleri ile düzenlenmiştir. İlgili yönetmeliğin 35.maddesinde geçen " ...Kırsal Turizm Tesisleri... kırsal bölgelerde, dağ veya yaylalarda kurulan, yönetimi basit, konaklama olanağı yanında, bulunduğu bölgedeki kırsal hayatı deneyimleme imkânı sağlayan, en az beş odalı, çiftlik evi, köy evi, yayla evi veya dağ evi tesisleridir" ve 36.maddesinde geçen " Kampinger ve Konaklama Amaçlı Mesire Yerleri... deniz, göl, dağ gibi doğal güzelliği olan yerlerde kurulan ve genellikle müşterilerin kendi imkânlarıyla geceleme, yeme-içme, dinlenme, eğlence ve spor ihtiyaçlarını karşıladıkları en az on ünitelik tesislerdir." hükümleri ile Türkiye'deki kırsal turizm tesislerinin fiziki standartları belirlenmiş ve yönetmeliğin diğer bentleriyle tesis nitelikleri resmileştirilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2020). Belgelendirilmesi ve denetlenmesi Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen kırsal turizm tesislerinin, yasal standartlarının var olması, bu turizm türüyle hizmet vermek isteyen girişimciler açısından önemlidir.

Türkiye'nin kırsal turizm sektörüne ilişkin gerekli teşvik ve denetim politikalarının kanuni düzenlemelerle güvence altına alınmasına rağmen, küresel salgınların müşteri tercihlerine etkisi göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin kırsal alan, kırsal turizm tesis ve yatak sayılarına arz talep dengesi açısından bakmak faydalı olacaktır.

Tablo 2: Kırsal Turizm Tesis Türleri ve Yatak Kapasiteleri (2019)

Tesis Türü	Tesis Sayısı	Tesis Yatak Kapasitesi
Kamping	14	3448
Dağ Evi	10	719
Çiftlik Evi/ Köy Evi	15	327
Oberj	3	970
Yayla Evi	2	90
Toplam	44	5554

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

2019 Kültür ve Turizm Bakanlığı konaklama istatistiklerine göre, Bakanlık tarafından kırsal turizm tesisi olarak belgelendirilen işletmelerin tür ve yatak kapasitelerine göre dağılımı Tablo.1' de verilmiştir. Verilere göre, Türkiye'nin kırsal turizm ihtiyacına cevap verebilecek toplam yatak kapasitesinin 5554 olduğu görülmüştür. 5 farklı kırsal turizm işletmesinin toplam sayısı ise 44'tür.

Dünyanın en çok turist çeken ülkelerinden biri olan Türkiye'nin kırsal turizm tesislerinin ve bu tesislerin yatak sayılarının, Türkiye'nin toplam yatak kapasitesine oranla düşük sayıda olduğu tespit edilmiştir. 2019 Kültür ve Turizm Bakanlığı konaklama tesisleri istatistiklerine göre, Türkiye'nin konaklama tesisi sayısı 12.491, yatak sayısı ise 1.561.615'tir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020). Kırsal turizm tesislerinin toplam yatak ve tesis sayısına oranıysa % 0,35'tir. Bu veriler ışığında, Türkiye'nin kırsal turizm potansiyelinin, konaklama arzı bakımından, geleneksel turizm pazarlamasına alternatif oluşturmayaacağı görülmektedir.

Grafik.1 Türkiye’de Kırsal Alanlar

Kaynak: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu

Türkiye'nin kırsal alanları Grafik.1'de verilmiştir. OECD kriterlerine göre hazırlanan grafiğe göre, Türkiye'nin 34 ilinin tamamen kırsal alan olduğu, 20 ilinin baskın kırsal olarak sınıflandırıldığı görülmüştür. İstatistiksel bir değerlendirmeye, Türkiye'nin %66,6'sı kırsal ve baskın kırsal alanlardan oluşmaktadır. Kırsal turizmin geliştirilebilmesi açısından büyük potansiyele sahip bu durumun değerlendirilebilmesi ve özellikle turizmin gelişmiş olduğu sahil bölgelerindeki orta düzey kırsal alanların, geleneksel turizm pazarlamasına entegre edilebilmesi alternatif turizm çeşitliliği açısından önemli olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Aralık 2020 tarihinden itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan Koronavirüs (Covid-19) salgınından en çok etkilenen sektörlerden biri turizm sektörü olmuştur. Toplumsal hareketliliğin en aza indirilmesine odaklı olarak uygulanan salgınla mücadele politikası, havayolu taşımacılığı, konaklama ve yeme-içme sektörünü olumsuz olarak etkilemiştir. Turizm hizmetinin ana bileşenleri konumunda olan bu sektörlerdeki maddi kayıpların telafisinin uzun süreceği görülmektedir. Turizmin istihdam üzerindeki etkisi gözönünde bulundurulduğunda, salgın kaynaklı işsizlik oranlarının ciddi boyutlara ulaşabileceği tahmin edilmektedir. Covid 19, bir taraftan, turizmin sosyalleştirici özelliğini kısıtlarken, diğer taraftan da turizmin dinlendirici ve iyileştirici özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Karantina ve kısıtlanma süreçlerinin toplumlar üzerindeki psikolojik etkilerinin bertaraf edilebilmesinin en önemli yollarından biri olan turizm faaliyetlerinin, salgının insan hayatına

getirdiği 'maskeli ve mesafeli' hizmet sunumlarıyla içselleştirilmesi, yeni dünyanın sektörel uygulamalarından sadece birisi olacaktır. Salgının toplumsal yaşamda getirdiği ve getireceği düzenlemelerin, turizm sektörünün alternatif türlerini ön plana çıkaracağı ve müşteri tercih ve beklentilerinin bu türler üzerine yoğunlaşacağı düşünülmektedir. Bireysel reflekslerin ikna ve satın alma süreçlerindeki etkisinin, yalnızca hijyeninin ön planda tutulduğu salgın süresince değil, salgın sonrası süreçte de ön planda olacağı düşünüldüğünde, "izole destinasyonlar" a olabilecek muhtemel talep artışlarına karşı alternatif turistik türlerinin desteklenmesi ve fiziki imkân ve kabiliyetlerinin ivedilikle geliştirilmesi gerekmektedir.

İzole tatil anlayışı çerçevesi içinde değerlendirilebilecek alternatif turizm türlerinden biri de kırsal turizmdir. Bireysel seyahatlerin, küresel turizm faaliyetleri içindeki pazar payını artırdığı turizm ekonomisinde, kırsal alanların turizm sektörüyle entegrasyonu, coğrafi avantaja sahip ülkeler için rekabet alanı oluşturmaktadır. Yüzölçümünün yaklaşık %67'si tamamen ya da baskın kırsal alandan oluşan Türkiye, kırsal turizmin uygulanabilirliği açısından diğer ülkelerle rekabet şansı yüksek olan ülkelerdendir. Doğal ve kırsal yaşam alanı bakımından büyük bir potansiyele sahip Türkiye'nin, deniz, kum ve güneş üzerinde yoğunlaşan geleneksel turizm pazarlamasından kopmadığı ve bu durumun konaklama hizmeti yönüyle de istatistiklere yansıdığı tespit edilmiştir. Hem kırsal turizm tesislerinin hem de yatak kapasitelerinin, Türkiye'deki toplam konaklama tesisi ve yatak kapasitelerine oranı %0,35'tir. Türk turizm ekonomisinin lokomotifinde durumunda olan güney ve ege sahillerinin büyük bir bölümünün aynı zamanda büyük kırsal alanlara da sahip olduğu düşünüldüğünde, kırsal turizm faaliyetlerinin klasik turizm pazarlamasıyla bütünleştirilmesi, istihdam ve bölgesel kalkınma açısından faydalı olacaktır.

Türkiye'deki turizm politikalarının uygulanması ve faaliyetlerinin denetlenmesi konularındaki en büyük kamu otoritesi olan Kültür ve Turizm Bakanlığı, kırsal turizm faaliyetlerini de yönetmelik ve kanunlarla düzenlemekte ve teşvik etmektedir. Salgın sonrası, turistlerin beklenti ve tercihlerine uyumlu olarak gelişmesi muhtemel pazarlama anlayışı içinde, kırsal turizm destinasyonlarında faaliyet göstermek isteyen girişimciler için kolaylaştırıcı ve teşvik edici düzenlemelerin hızlandırılması ve uygulanabilirliğinin sağlanması önem arz etmektedir. Ayrıca Bakanlık tarafından gerek yurtiçi gerekse yurtdışı tanıtım kampanyalarının medya planlamalarında kırsal destinasyonlara çok daha fazla yer verilmesi, destinasyon farkındalığı açısından değerlendirilmesi gereken noktalardandır. Doğal yaşamın turizmle bütünleştiği kırsal turizm destinasyonlarının reklam ve halkla ilişkiler kampanyalarında yer bulması, Turist davranışlarındaki değişimler ve sorumlu turist olarak değerlendirilebilecek müşteri profili açısından, ikna sürecinin önemli bir parçası olacaktır. Ayrıca salgın sürecinden bağımsız olarak, sürdürülebilir bir "Turizm Bilim Kurulu'nun" oluşturulması, gelecek dönemlerde Türk turizminin politika ve planlamalarının bilimsel düzeyde gerçekleştirilebilmesine imkân sağlayacaktır.

Kırsal turizmin Türk turizm sektörü açısından yaratabileceği fırsatlardan biri olması nedeniyle, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Tarım ve Orman Bakanlığı'nın işbirliğiyle belirlenecek "Kırsal Turizm Sahaları"nın coğrafi şartları müsait pilot illerle hayata geçirilmesinin kırsal turizmin geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, yerel yönetimlerle kırsal turizm alanında uzman akademisyenlerin bir arada olduğu bir "Kırsal Turizm Kurulu" nun oluşturulmasının önemli olacağı görülmektedir. Belirli periyotlar içinde yayınlanan kalkınma planları içinde, kırsal turizme önem verilmesi de olumlu katkı sağlayacaktır.

Çalışmada, Koronavirüs (Covid-19) sürecinin, Dünya'da ve Türkiye'deki turizm faaliyetleri üzerindeki etkisi üzerinde durulmuş ve süreç boyunca görülen durum resmi veriler ve istatistiklerle yorumlanmaya çalışılmıştır. Araştırma'nın en önemli sınırlılığı, dinamik salgın sürecinin, belirli bir takvim aralığındaki durumunun değerlendirilmeye çalışılmasıdır. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı, salgının seyrinin Dünya'daki tüm bilim insanları tarafından öngörülememesi ve bunun bir sonucu olarak kırsal turizme ilişkin önerilerin, salgın sonrası sektörde oluşabilecek köklü değişimler üzerine

odaklanmasıdır. Bu çerçevede, salgının ne zaman biteceği ya da bitip bitmeyeceği tartışmalarının sürdüğü bir ortamda ele alınan çalışmanın, ileri tarihte yapılacak bilimsel çalışmalar için katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Kaynakça

- Acar, Y. (2020). Yeni Koronavirüs (Covid19) Salgını ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*. 4 (1), 7-21.
- Aksü, S.M. (1997). Dünyadaki Gelişmelerin Türk Turizmi Üzerindeki Muhtemel Etkileri. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*. 8, 21-24.
- Alvaro, J.J.V., Jimenez, J.M., ve Martinez, F.J.S. (2017). Rural Tourism: Development, Management and Sustainability in Rural Establishments. *Sustainability*. 9 (818), 1-8.
- Aydın, O. (2012). AB’de Kırsal Turizmde İlk 5 Ülke ve Türkiye’de Kırsal Turizm. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 14(23), 39-46.
- Bell, D., Nicoll, A., Fukuda K., Horby, P., Monto, A., Hayden, F., Wylks, C., Sanders, L., Van Tam, J. (2006). Nonpharmaceutical Interventions For Pandemic Influenza, National And Community Measures. *Emerging Infectious Diseases*, 12, 88-94.
- Çeken, H., Karadağ, L. ve Dalgın, T. (2007). Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye’ye Yönelik Teorik Bir Çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. 8 (1). 1-14.
- Çeti, B., Ünlüönen, K. (2019). Salgın Hastalıklar Sebebiyle Oluşan Krizlerin Turizm Sektörü Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi. *Ankara Hacıbayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*. 22 (2), 109-128.
- Dashper, K. (Ed.). (2014). *Rural Tourism*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing
- Dursun, C., Demiral, M., Zengin, B. ve Batman, O. (2017). 2023 Türkiye Turizm Stratejisi Kapsamında Kırsal Turizmin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi*. 1 (1), 1-5.
- George, W.E., Mair, H. ve Reid, D.G. (2009). *Rural Tourism Development Localism and Cultural Change*. Bristol: Channel View Publications.
- Haleem, A., Javaid, M. ve Vaishya, R. (2020). Effects of COVID-19 Pandemic in Daily Life. *Current Medicine Research and Practice*. Doi: 10.1016/j.cmrp.2020.03.011
- Hall, D., Roberts, L. and Mitchell, M. (2003) Tourism and the countryside: Dynamic relationships. In D. Hall, L. Roberts and M. Mitchell (eds) *New directions in rural tourism*. Aldershot: Ashgate, 3-18.
- Hays, J.N. (2005). *Epidemics and Pandemics: Their Impacts on Human History*. California: Abc-Clio.
- Jamal, T. ve Budke, T. (2020). Tourism in a World With Pandemics: Local-Global Responsibility and Action. *Journal of Tourism Features*: Emerald Publishing
- Juyoung, L., Qing L., Liisa T., Yuko T., Bum, J.P., Takahide K. ve Yoshifumi M., (2012). *Nature Therapy and Preventive Medicine*, London: IntechOpen
- Kurt, E. (2010). Savaşların Sonuçlarını Etkileyen Salgın Hastalıklar. *Türkiye Klinikleri*. 18 (2), 113-122.

- Kuter, N.ve Ünal, H.E., Kırsal Kalkınmada Kırsal Turizmin Önemi. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. 13 (2), 192-201.
- Muhacir, S.A. ve Tazebay, İ.(2017). Kırsal Turizm Türlerinin Belirlenmesinde Bir Araç: Ekosistem Hizmetleri Yaklaşımı. *Türkiye Ormancılık Dergisi*. 18(1). 74-81.
- Muresan, C.J., Oroian F.C., Harun, R., Arion, F.H., Porutiu. A., Chiciudean, G.O., Todea, A., ve Lile, R.(2016). Local Residents' Attitude toward Sustainable Rural Tourism Development. *Sustainability*.8 (100), 1-14.
- Sarıtaş Eray, Ş. (2019). Piyasa Ekonomisi ve Özgürlük İlişkisi Üzerine Bir Tartışma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. Güz (49), 237-258.
- Soykan, F.(2000). Kırsal Turizm ve Avrupa'da Kazanılan Deneyim. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*. 11, 21-33.
- Taş, İ., Eylemer, S. ve Şemşit, S.(2016). Kırsal Turizme Bütünleşik Yaklaşım: Avrupa Birliği Örneği. *Hitit Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.9 (2), 877-904.
- Yurdakul, E.S.(2015). Tarihte Önemli Bulaşıcı Salgın Hastalıkları. *Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics*. 3 (1), 1-6.

İnternet Kaynakçası

- IATA, (2020). <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/covid-19-wider-economic-impact-from-air-transport-collapse>, (Erişim Tarihi, 30,04,2020).
- IFDA (2020), <https://www.ifdaonline.org/supportfoodservice>, (Erişim Tarihi, 30,04,2020).
- İçişleri Bakanlığı (2020), <https://www.icisleri.gov.tr/duyurular> (Erişim Tarihi:20.04.2020)
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020), <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>, (Erişim Tarihi:04.05.2020)
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2020), <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9579/turizm-tesisleri.htm> (Erişim tarihi:17.05.2020).
- Kalkınma Bakanlığı, (2018), <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/TurizmOzellhtisatKomisyonuRaporu.pdf> (Erişim Tarihi: 22.04.2020).
- Resmi Gazete, (2020), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200322M1-1.pdf> (Erişim Tarihi:20.04.2020).
- Sağlık Bakanlığı (2019), <https://www.saglik.gov.tr/TR,64383/koronavirus-alacagimiz-tedbirlerden-guclu-degidir.html> (Erişim tarihi: 23.03.2020)
- T.C.Cumhurbaşkanlığı,(2020),<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1134&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 14.05.2020).
- Türkiye Bilimler Akademisi (2020), <http://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/Covid-19>, (Erişim Tarihi: 06.05.2020)
- Unwho (2019), <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> (Erişim tarihi: 23.03.2020)
- Unwto (2020), <https://www.unwto.org/unwto>, (Erişim tarihi: 23.02.2020)
- Unwto (2020), <https://www.unwto.org/tourism-covid-19>, (Erişim Tarihi, 21.04.2020).

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, (2020), <https://www.tkd.gov.tr/> (Erişim Tarihi:10.05.2020).